

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора Котухи
Олександра Степановича на дисертацію Бородайко Павла Костянтиновича
на тему: «Вплив правової культури на формування правової політики та
механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства», подану на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Аналіз рукопису дисертації та публікацій автора за темою дослідження дозволив сформулювати такі висновки, пропозиції та зауваження.

Актуальність теми дисертаційної роботи

Стимулюючий потенціал правової політики є важливим, але все ще недостатньо дослідженим аспектом сучасної юридичної науки. Правові заохочення можуть стати ефективним інструментом не лише для зміцнення правової культури, а й для формування стійкої правової свідомості громадян, їхньої мотивації до дотримання правових норм і активної участі в правовому житті суспільства. Впровадження стимулюючих механізмів сприяє утвердженню демократичних цінностей, зміцненню правової держави та розвитку соціально відповідальної поведінки. Однак відсутність системного теоретичного підґрунтя та узгоджених підходів до реалізації заохочувальної політики ускладнює її практичне застосування, що, своєю чергою, може знижувати ефективність правового регулювання та обмежувати можливості правової трансформації суспільства.

Особливо актуальним є аналіз заохочувальних механізмів у контексті сучасних викликів, таких як цифровізація правових процесів, зростання впливу громадянського суспільства, динамічні соціальні зміни та необхідність адаптації правової політики до нових реалій. Наприклад, використання цифрових технологій у сфері правового заохочення відкриває нові можливості для швидкого

поширення правової інформації, автоматизації процедур стимулювання правомірної поведінки, розширення доступу громадян до правових ресурсів та підвищення рівня правової грамотності населення. Водночас необхідно враховувати ризики, пов'язані з можливими зловживаннями або нерівним доступом до цифрових інструментів, що може призводити до соціальної нерівності у правовій сфері.

Грунтовне дослідження цих питань дозволить створити більш дієві механізми стимулювання правомірної поведінки, які сприятимуть не лише підвищенню рівня довіри до правової системи, а й забезпечать її стабільність в умовах глобальних змін. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробці комплексного підходу до заохочувальної політики, який би враховував як традиційні механізми правового стимулювання, так і новітні технологічні та соціальні тенденції. Інтеграція таких підходів може забезпечити ефективну взаємодію між державою, суспільством і правовими інститутами, сприяючи сталому розвитку правової культури та правової держави загалом.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами і темами

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» за напрямками «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673).

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень і рекомендацій, сформульованих автором

Повнота наукової обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи визначається насамперед її логічною структурою, комплексом принципів і методів наукового пізнання, новизною пропонувананих до захисту положень.

Структурно-логічна схема роботи не тільки забезпечила повноцінне і послідовне розкриття теми, а й дозволила успішно вирішити поставлені перед здобувачем завдання. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, проміжних та загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Структурна побудова дисертаційного дослідження не викликає заперечень і видається досить логічною. Так, Розділ 1 є теоретико-методологічним за своїм змістом. Розділ 2 – теоретичним, а Розділ 3 – практичним. Між всіма розділами присутній взаємозв'язок, зміст кожного наступного підрозділу алогічно впливає з попередньо викладеного в роботі матеріалу.

Дослідження присвячене вивченню ролі правової культури у становленні заохочувально-правової політики, а також розробці рекомендацій щодо вдосконалення правових стимулів. Особливу увагу приділено їхньому значенню для зміцнення демократичних інститутів, формування соціально відповідальної поведінки громадян та підвищення ефективності правового регулювання. У дисертації здійснено детальний аналіз різноманітних підходів українських і зарубіжних науковців до цієї проблематики.

Достовірність сформульованих у дисертаційній роботі положень та практичних висновків підтверджується значною кількістю опрацьованих праць українських та іноземних вчених (180 найменувань з яких 80 – англomовні). Коректність посилань на літературні джерела дозволяє відокремити наукові здобутки здобувача від теоретичних доробків інших дослідників.

Отримані здобувачем результати дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими і базуються на використанні сучасних методів дослідження. Так, для досягнення наукової об'єктивності дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-правових методів, що забезпечують всебічний аналіз правової культури, правової політики та механізмів правового заохочення. Зокрема застосовувалися такі методи, як історико-правовий – для вивчення розвитку концепцій правової культури та правової політики, а також трансформацій механізмів правового заохочення в різні історичні періоди; системного аналізу –

дозволив дослідити місце правової культури в системі правового регулювання та визначити її вплив на формування правової політики; діалектичний – для аналізу взаємозв'язку між правовою культурою, правовою політикою та механізмами правового заохочення, їх еволюції та впливу на суспільні процеси; формально-юридичний – використовувався для вивчення нормативно-правової бази України, що регулює питання правової культури, правового заохочення та їхньої інтеграції у правову політику; соціологічний метод – для оцінки впливу правових стимулів на громадянську активність, соціальну відповідальність та легітимність правової політики політику; метод правового моделювання – дозволив розробити теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правової політики та впровадження нових механізмів правового заохочення. Метод узагальнення – використаний для підсумування результатів дослідження (висновки). Застосування цих методів дало змогу розглянути концептуальні засади правової культури, визначити її значення у правовому регулюванні, проаналізувати дієвість правових механізмів стимулювання та сформулювати практичні рекомендації щодо їх удосконалення.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх актуальністю, новизною та сформульованими загальнотеоретичними і прикладними висновками. Сформульовані й обґрунтовані в роботі висновки та пропозиції, можуть бути застосовані при формуванні правової політики України, прогнозуванні її державно-правового розвитку, а також у сфері підготовки та підвищення кваліфікації правників, держслужбовців та працівників правозастосовних органів. Матеріали дисертації використовуються: в навчальному процесі Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права» (акт впровадження від 02.09.2024); науково-дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, при підготовці науково-практичних експертних висновків,

зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері (довідка про впровадження від 03.09.2024).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження

Зміст дисертаційної роботи та опубліковані Бородайко П.К. наукові праці засвідчують, що основні наукові положення, висновки і пропозиції сформовані автором самостійно, відображають особистий внесок дисертанта та характеризуються науковою новизною, яка, у формулюванні здобувача є комплексним, всебічним та логічно завершеним теоретико-правовим дослідженням, яке систематизує сучасний стан правової культури та її вплив на формування правової політики і ефективність правових стимулів.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, слід відзначити наступні, зокрема, *уперше*: проаналізовано взаємозв'язок між правовою культурою, правовою політикою та механізмами правового заохочення. Доведено, що правова культура впливає на ефективність правової політики та сприйняття стимулюючих заходів суспільством. Визначено заохочувально-правову політику як системну діяльність держави та громадських інституцій, спрямовану на стимулювання правомірної поведінки. Запропоновано нові механізми правового стимулювання, що відповідають сучасним трансформаціям правової культури та потребам демократичного суспільства. Розглянуто вплив цифрової трансформації на правове регулювання, зокрема, поєднання традиційних правових цінностей із цифровими технологіями для підвищення ефективності законодавчих ініціатив. Сформульовано практичні рекомендації щодо адаптації правової політики до сучасних викликів.

Здобувачем також *удосконалено*: методику правової освіти шляхом інтеграції цифрових технологій (онлайн-курси, VR-моделювання судових процесів), що сприяє підготовці фахівців і підвищенню правової культури. Обґрунтовано концепцію правової політики, де культурно-моральний фактор відіграє активну роль у законотворчості, забезпечуючи легітимність норм і зміцнюючи довіру до правової системи. Проаналізовано функціональні аспекти

заохочувальних норм, що поєднують мотивацію, інформування, оцінку та соціальний контроль, створюючи ефективний механізм правового стимулювання та активної громадянської участі.

У дисертації набули *подальшого розвитку*: положення, що правова культура є стратегічним фактором модернізації правової системи та державного управління, забезпечуючи стабільність, законність і довіру до державних інституцій. Правова політика, як публічне явище, формує основу державного управління, сприяючи впорядкуванню соціальних відносин і їх ефективному регулюванню. Заохочувально-правова політика стимулює соціальну активність громадян, сприяє гармонізації державних процесів і розвитку громадянського суспільства, забезпечуючи сталий правовий прогрес. Усі положення вирізняються науковою новизною та є безумовно цінними для подальшого розвитку української правової науки.

Повнота висвітлення і викладення сформульованих у дисертаційній роботі положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях

Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила, де було виконано дисертацію, а також оприлюднені на двох наукових конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 р.).

Результати дисертації також висвітлені у чотирьох наукових фахових виданнях України.

Наукові публікації повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи та відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи

Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження, низка положень представлених у дисертаційній роботі потребують додаткового обґрунтування та подекуди мають дискусійний характер, що може слугувати підставою для наукової дискусії. Серед них можна виокремити наступні:

1. У підрозділі 3.3, на сторінці 173, автор зазначає, що для України доцільною є комбінована модель правового заохочення, яка поєднує фінансові стимули для законослухняних громадян і підприємств, ефективні механізми підтримки антикорупційної діяльності та реформування державної служби з акцентом на її результативність. Однак, у запропонованій концепції бракує конкретизації щодо реалізації фінансових стимулів і механізмів контролю, а також можливих ризиків, які можуть виникнути в процесі впровадження. Тому доцільно розглянути, як саме забезпечуватиметься прозорість і які інструменти сприятимуть підвищенню довіри громадян до державних інституцій, оскільки без цього ефективність заохочувальних заходів буде обмеженою.

2. У своїй роботі здобувач звертається до поглядів К. Сандерсона щодо ефективності правового стимулювання, наголошуючи, що воно визначається не лише його формальним існуванням, а й тим, як його сприймають громадяни. Він підкреслює, що механізми заохочення повинні бути зрозумілими, доступними та справедливими, аби сприяти формуванню правової культури та соціальної відповідальності. Повністю підтримуючи цей висновок, вважаємо, що необхідно розробити чіткі й прозорі критерії правового заохочення, які відповідатимуть актуальним соціальним та економічним умовам. Крім того, важливо забезпечити відкритість процесу ухвалення рішень у цій сфері, залучаючи громадськість до обговорення та контролю. Лише так можна досягти зростання довіри до державних інституцій і створити ефективну систему правового стимулювання.

3. Здобувач поставив собі за мету дослідити нормативно-правову базу України, що регулює формування правової культури, та з'ясувати, яким чином ці

принципи впливають на процес легітимізації правової політики. Було б цікаво почути на прилюдному захисті, як саме відбувалося виконання цього завдання.

4. У роботі виявлено деякі стилістичні недоліки та неточності, які потребують додаткової уваги та корекції для підвищення якості викладу матеріалу.

Проте, варто наголосити, що вказані недоліки і наведені зауваження, вказують в основному на дискусійні моменти, мають рекомендаційний характер і можуть бути вирішені під час публічного захисту або бути враховані в подальших наукових дослідженнях Бородайко П.К., адже тема є надзвичайно цікавою та актуальною.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

За своєю структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам, передбаченим «Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), і «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Випадків порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок про відповідність роботи загальним вимогам МОН України

Дисертаційна робота Бородайко Павла Костянтиновича на тему: «Вплив правової культури на формування правової політики та механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства» є актуальним, самостійно виконаним та завершеним науковим дослідженням. Отримані результати та висновки є

належно обґрунтованими, містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 081 – «Право».

Зазначене засвідчує, що за змістом, актуальністю, оформленням, підходами до вирішення наукових проблем, теоретичним та прикладним значенням отриманих результатів дисертаційна робота на тему: «Вплив правової культури на формування правової політики та механізми правового заохочення в умовах сучасного суспільства» за своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням відповідає спеціальності 081 – «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Бородайко Павло Костянтинович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор,
декан факультету права Львівського
торговельно-економічного університету

О.С. КОТУХА

Підпис *Котуха* ЗАВІРЯЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ
ЛТЕУ
"___" _____ 20__ р.